

Karpiński, Rafał

"Wokół teorii ustroju feudalnego. Prace historyczne", Jan Rutkowski, wyboru dokonał, oprac. i wstępem poprzedził Jerzy Topolski, Warszawa 1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/4, 812-813

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

jego historii, a także edycji regestów papieskich („Regesta Imperii” za lata 911—1024.) Jest też Zimmermann autorem dwutomowej syntezy dziejów średniowiecza („Das Mittelalter”, Braunschweig 1975—1979). Prezentowaną tu pozycję wyróżnia od analogicznych zarysów poświęconych średniowiecznym czy ogólnym dziejom papiewstwa (np. W. Ullmann, A. Franzen i E. Bämer, H. Fuhrmann, H. Kühner) zamyśl i konstrukcja wykładu. Otóż zamiast najczęściej w takich przypadkach praktykowanych ujęć — własna, problemowo ujęta wizja zagadnienia, czy seria biogramów, Zimmermann podjął próbę spojrzenia na przeszłość papiewstwa przez pryzmat jego własnej, niejako oficjalnej historiografii, zawartej przede wszystkim w sukcesywnie powstającym (między VI i IX w., od połowy XII i w XV stuleciu) zbiorze żywotów, tzw. „Liber pontificalis”. Uwagę autora przyciąga nie tylko to co zostało w owym zbiorze napisane, ale również w jednakim stopniu wszelakie opuszczenia, a także sposób w jaki poszczególne biogramy zostały zestawione. Komentarz, zarysowanie szerszego kontekstu historycznego, uzupełnianie luk w źródle, wynikłych czy to z opuszczeń, czy odmiennych wymogów stawianych niegdyś narracji historycznej — wszystko to wymagało od autora ogromnej erudycji, „suwerennego opanowania” źródeł oraz literatury przedmiotu, pisanej przecież z różnych pozycji wyznaniowych. Sam jako protestant Zimmermann z natury rzeczy posiada krytyczny stosunek do instytucji, którą opisuje. Niemniej przez cały czas narracji utrzymuje on najwyższy poziom akademickiego obiektywizmu. Opowieść rozczłonkowana została na dwadzieścia jeden krótkich, chronologicznych rozdziałów, odpowiadających etapom rozwoju papiewstwa, zaopatrzonych w wymowne, lapidarne tytuły w rodzaju: „Ciemna epoka” (okres IX—X w., źle poświadczony źródłowo, nacechowany upadkiem autorytetu biskupów rzymskich), „Kontynuacja Liber pontificalis” czy „Platina” [właściwie Bartolomeo Sacchi, historyk kościoła zm. 1481] o papieżach renesansowego Rzymu”. Poznawczy walor książki (mowa w niej nie tylko o papieżach, ale również o środowisku, w którym działali, Rzymie i Europie) podnosi obrazowy, soczysty styl. Czego brak odczuwa się w toku lektury, to obszerniejszych fragmentów „Liber pontificalis”, nawet w przekładzie. Ich obecność zbliżyłaby czytelnikowi, przede wszystkim przecież studentowi, ową niepowtarzalną w swym charakterze źródło, a zarazem umożliwiłaby jeszcze wyższą ocenę autorskiej metody wykładu. Uzupełniają książkę, poza wstępem i posłowiem: lista papieżów od Sylwestra I (314—335) do Aleksandra VI (1492—1502), obszerna bibliografia (ponad czterysta pozycji) ułożona problemowo oraz indeks osobowo-geograficzny.

S. R.

Jan Rutkowski, *Wokół teorii ustroju feudalnego. Prace historyczne*, wyboru dokonał, opracował i wstępem poprzedził Jerzy Topolski, „Klasyki historiografii”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1982, s. 598.

W książce zawarto klasyczną, podstawową rozprawę Jana Rutkowskiego „Badania nad podziałem dochodów w Polsce w czasach nowożytnych” (1938), tak potrzebną szczególnie ze względów dydaktycznych (liczy ona w niniejszym tomie 380 stron) i dziesięć drobnych szkiców o charakterze teoretycznym i metodycznym, drukowanych uprzednio w latach 1925—1949 (łącznie około 140 stron druku).

Obszerna — ponad 60 stron drukowanych garmondem — rozprawa J. Topolskiego zajmuje się biografią klasyka historii gospodarczej w Polsce, prezentacją i oceną jego dorobku. Wyeksponowano szczególnie teorię feudalizmu Jana Rutkowskiego i jego stosunek do materializmu historycznego. Tym samym została

odnowiona polemika J. Topolski — W. Kula dotycząca klasyfikacji dzieła Rutkowskiego. W gruncie rzeczy jest ona osią przewodnią drugiej i trzeciej części rozprawy wstępnej wydawcy.

Nie sądzę jednak by Jan Rutkowski zechciał się podpisać pod wszystkimi ocenami i opiniami swego wiernego ucznia.

R. K.

Ruslan G. Skrynnikow, *Sibirskaja ekspedycja Jermaka*, Izdatelstwo „Nauka”, Nowosybirsk 1982, s. 255.

Skrynnikow, najlepszy chyba współczesny znawca historii Rosji XVI wieku, a zwłaszcza epoki Iwana Groźnego, po opublikowaniu kilku rozpraw o syberyjskiej wyprawie słynnego atamana Jermaka, przedstawił w swej ostatniej książce pełne monograficzne opracowanie tego tematu. Praca składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy omawia źródła i literaturę (rodzimą autora) przedmiotu wraz z krytyką i własnymi тезami autora. Zwięzłość i klarowność wykładu przy wyjaśnianiu sprzecznych, często o różnej proveniencji ideologicznej, przekazów źródłowych oraz zwarty przegląd dotychczasowych ustaleń historiografii czyni lekturę nawet tej partii tekstu interesującą nie tylko dla profesjonalistów. W drugim rozdziale autor przedstawia szerokie tło polityczne wyprawy Jermaka, w tym historię ruskich i rosyjskich wypraw na Ural, sytuację w Chanacie Syberyjskim w przededniu podboju rosyjskiego w końcu XVI wieku, rolę słynnych Stroganowych w przygotowaniu pochodu Kozaków na Kaszłyk i inne ośrodki chanatu oraz genezę ponad 500-osobowego oddziału Jermaka. W rozdziale trzecim omówiono prawie trzyletnią historię walk z Tatarami, Ostiakami, czy Wogułami zakończoną śmiercią atamana i ponad 80% jego ludzi. Przekonywująco wyjaśnił autor przyczyny, które złożyły się na to, że kozacy tak długo mogli utrzymać się na obcym i wrogim terytorium i skutecznie atakować wielokrotnie ich przewyższające siły chana Kuczuma. W zakończeniu krótko przedstawiono rozbieżności przez następne wyprawy rosyjskie Chanatu Syberyjskiego. Autor zwraca uwagę na fakt, że ostateczne przyłączenie do Rosji obszarów nad Obem, Irtyszem, Tobołem i Turą dokonało się poprzez napływ tutaj osadników z Rosji europejskiej. Niestety wydawnictwo nie zadbało o zaopatrzenie książki w mapki i indeksy. Pożałowało też miejsca na ikonografię wyprawy. Skrynnikow wniósł wiele nowych ustaleń badawczych (m.in. nowa datacja początku wyprawy — 1 września 1582) zarówno co do okoliczności zaistnienia samej wyprawy Jermaka jak i jej przebiegu. Książka, ze względu na egzotyczność tematu oraz fachowość z jaką został on przekazany przez autora, powinna zainteresować kogoś z naszych wydawnictw. Tym bardziej, że polskie edycje biografii Iwana IV i Borysa Godunowa jego pióra zniknęły z półek księgarskich już w dniu dostawy.

K. S.

Karol Górski, *Kierownictwo duchowe w klasztorach żeńskich w Polsce XVI—XVIII wieku. Teksty i komentarze*, „Textus et Studia Historiam Theologiae in Polonia Excultae Spectantia” t. XI, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1980, s. 366.

W książce drukuje się teksty dotyczące życia duchowego czterech żeńskich wspólnot zakonnych: benedyktynek, cysterek, klarysek i karmelitanek reprezentowanych (*respectively*) przez następujące konwenty: Chełmno i Wilno, Trzebnica, Kraków (klaryski i karmelitanki). Powstały one w XVII—XVIII w., a autorami byli bądź